

Ф.Ж.Ҳожиёв,
ЎзМТРК “O‘zbekiston 24”
телеканали бош муҳаррири

ЁШЛАР МАЪНАВИЯТИ: ТАҲДИДЛАР ВА МАФКУРАВИЙ ИММУНИТЕТ

Аннотация: Мазкур мақолада мамлакатимизда ёш авлодни маънавий таҳдидлардан асраш, мафкуравий иммунитетини шакллантириш бўйича амлағ оширилаётган ишлар, ёш авлодни таҳдидлардан ҳимоя қилиш йўналишлари ёритиб берилган.

Калит сўзлар: мафкуравий иммунитет, мафкуравий хуруж, ғоявий таҳдид, инфор­мацион ҳужумлар, кибертаҳдид

Бугунги глобаллашув шароитида ёшларнинг дунёқараши, тафаккури кун сайин ўзгариб бормоқда. Бу бевосита илм-фан, техника, технологиялар, замонавий ахборот коммуникация соҳаларидаги ютуқлар ва унинг ҳаётимизга кириб келиши билан изоҳланади.

Глобаллашувнинг ижобий жиҳатлари билан бирга, унинг салбий таъсирлари ҳам жамият ҳаётида сезилмоқда. Жамиятда ёшлар маънавиятига таҳдидлар ва турли ёт бегона маданиятларнинг “хуружи” кучайиб бормоқда. Мазкур таҳдидларнинг уч кўриниши яққолроқ кўзга ташланади. Биринчиси, мафкуравий хуружлар бўлиб, буларга: шахс фикрини бузиш; шахс дунёқарашини айнитиш; шахс позициясини ўзгартириш каби функциялар киради. Иккинчиси, ғоявий таҳдидлар бўлиб, булар: шахс хулқ-атворини айнитиш; шахс ахлоқий муносабатларини издан чиқариш ва шахс муомаласини бузишдан иборат. Учинчиси, инфор­мацион ҳужумлар ва кибертаҳдидлар бўлиб, булар: шахсга нотўғри маълумот бериш; шахс билимини қолоқлаштириш ва шахс фаолиятини заифлаштиришга қаратилган хатти-ҳаракатлардир. Дунё аҳли ёшларни бундай таҳдид ва хавф-ҳатарларни ҳимоя қилиш ҳақида бош қотирмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев 2017 йил 19 сентябрда БМТ Бош Ассамблеясининг 72-сессиясида бу борада қуйидаги фикрларини билдирган эди: “Бизнинг асосий вазифамиз – ёшларнинг ўз салоҳиятини намоён қилиши учун зарур шароитлар яратиш, зўравонлик ғояси “вируси” тарқалишининг олдини олиш. Бунинг учун ёш авлодни ижтимоий қўллаб-қувватлаш, унинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш борасидаги кўп томонлама ҳамкорликни ривожлантириш лозим, деб ҳисоблаймиз. Шу муносабат билан Ўзбекистон глобаллашув ва ахборот коммуникация технологиялари жадал ривожланиб бораётган бугунги шароитда ёшларга оид сиёсатни шакллантириш ва амалга оширишга қаратилган умумлаштирилган халқаро ҳуқуқий ҳужжат – БМТнинг Ёшлар ҳуқуқлари тўғрисидаги халқаро конвенциясини ишлабчиқишни таклиф этаман”[1]. Бу ташаббус БМТга аъзо барча мамлакатлар томонидан қўллаб -қувватланди.

Президент Ш.Мирзиёев ШХТга аъзо давлатлар раҳбарлари кенгашининг 2018 йил 10 июндаги мажлисида илгари сурган “БМТнинг Ёшлар ҳуқуқлари тўғрисидаги халқаро конвенцияси”ни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш тўғрисидаги таклифи ҳам айтилган. Бу нуктаи назардан ниҳоятда долзарб вазифалар мавжудлигини англатади[2]. Бугунги инсоният ҳаёти ва жаҳон тараққиётининг демографик ҳолатига кўра, Ўзбекистон дунё мамлакатлари орасида аҳолиси тез суратлар билан ўсиб бораётган давлатлар қаторига кириши маълум. Юртимиз аҳолиси орасида ёшлар сонининг кўплиги бўйича нафақат Осиё давлатлари, балки бутун дунё мамлакатлари ўртасида етакчи ўринлардан бирини эгаллаб турибди. Яъни, мамлакат аҳолисининг қарийб 66 фоизини ёшлар ташкил этади. Бугун ёшларимизни дунёда тобора кучайиб бораётган турли маънавий хавф-хатарлар ва таҳдидлардан ҳимоя қилиш, бу балоларга қарши мафкуравий иммунитетни шакллантириш жуда муҳим.

Айтилган пайтда, баркамол авлодни тарбиялаш, таҳдидбардош ёшларга хос хусусиятларни шакллантириш йўналишида АҚШдаги В.Вилсон халқаро тадқиқот маркази(Woodrow Wilson International center for scholars, Washington), Йел университети, Гарвард, Колумбия университетлари, Шарқ ва Африка тадқиқотлари мактаби (SOAS, Англия), Гумбольд университетининг Европа этнологияси институти (Германия), Франциядаги Сарбонна университети, Institute of Central Asia (Франция), Париж Ижтимоий фанлар Олий мактаби (EHESS, Франция), Ломоносов номидаги Москва давлат университети, Россия Фанлар академиясининг Шарқшунослик, Фалсафа ҳамда Социология институтлари (Россия) ва бошқа шу каби илмий марказларда илмий-тадқиқотлар олиб борилмоқда[3].

Ўзбекистонда ҳам ушбу долзарб масала тадқиқотчилар назаридан четда қолаётгани йўқ. Сиёсатшунос олим Ш.Пахрутдинов тадқиқотларида, айниқса унинг “Таҳдид–ҳалокатли куч”, “Миллий манфаатлар ва бошқарув масъулияти. Огоҳлик ва ҳушёрлик тамойиллари”, “Барқарор тараққиёт ва раҳбар масъулияти” каби асарларида жамиятнинг таҳдидбардошлигини мустаҳкамлаш мавзусига алоҳида эътибор қаратилган[4]. Ёшлар қатлами, уларнинг ҳаёти ва фаолиятига доир айрим масалалар Н.Темирова, Ш.Эрматов, Т.Қурбонов, Р.Қурбонов, Д.Раҳимова, Г.Тиллаева каби тадқиқотчиларнинг номзодлик диссертацияларида ўз ифодасини топган. Жумладан, Н.Темирова ўз номзодлик диссертациясида “Ўзбекистон ёшлари маънавий қиёфасини шакллантиришда умуминсоний ва миллий қадриятлар диалектикаси”ни ўрганган. Ш.Эрматовнинг номзодлик ишида мамлакат қишлоқ ёшларининг сиёсий жараёнларда қатнашуви натижалари, бу борадаги муаммо ва ечимга эътибор қаратилган бўлса, Р.Қурбонов ўз номзодлик диссертациясида ёшларда ҳарбий ватанпарварликни тарбиялашда миллий ғоянинг ўрни ва аҳамиятини ижтимоий-фалсафий жиҳатларини таҳлил қилган[5]. Бу соҳада айниқса, кейинги йилларда ҳимоя қилинган диссертациялар орасида Ш.Тайлақованинг “Ўқувчи-ёшлар маънавиятини оммавий ахборот воситалари асосида такомиллаштириш (телекўрсатувлар, радио эшиттиришлар ва интернет хабарлари мисолида)”, У.Ёзиевнинг “Таълим-тарбия жараёнида

ўқувчиларни зарарли ахборотлар таҳдидидан ҳимоя қилишнинг такомиллаштирилган технологияси (бошланғич таълим мисолида)” мавзуидаги 13.00.01–Педагогика назарияси. Педагогика таълимотлар тарихи (педагогика фанлари), Б.Убайдуллаеванинг “Ўзбекларнинг бола тарбиясига доир анъаналари ва инновациялар (XX асрнинг иккинчи ярми – XXI асрнинг бошлари)” мавзуидаги 07.00.07 – Этнография, этнология ва антропология (тарих фанлари) бўйича амалга оширган тадқиқотлари ҳам мавзуга доир айрим масалаларга бағишланган.

Жаҳоннинг турли мамлакатларида нотинчликлар ва маънавий инқироз кечаётган паллада Ўзбекистон ёшларида таҳдидбардошлик, мафкуравий иммунитетни шакллантиришнинг ғоявий тамойилларини тарихий, ижтимоий-фалсафий нуқтаи-назардан ўрганиш, маънавий-маърифий ишлар, ғоявий тарбия ва ёшларда турли бузғунчи ғоялар хуружига қарши мафкуравий профилактикани амалга оширишнинг самарали йўллари ва усулларини кўрсатиш, мамлакатимиз ёшларида ғоявий хуружлардан ҳимояланиш маданиятини шакллантириш ва уларда бу йўналишдаги мустақкам таҳдидбардошлик иммунитетини шакллантириш технологияларини ишлаб чиқишни, бу борада тегишли илмий хулосалар ва амалий таклифларни беришни ҳаёт тақозо этмоқда.

Ҳозирги глобаллашув даврида ушбу йўналишдаги турли ғоявий таҳдидлар ва хуружларни ўрганиш, мафкуравий иммунитетни шакллантиришни илмий таҳлил қилишда Президент Шавкат Мирзиёевнинг фармон ва қарорлари, шунингдек асарлари, кўплаб маъруза ва чиқишларидаги ёшларга доир таклиф ҳамда ташаббусларига эътибор қаратиш зарур. Унда ёшларни турли маънавий таҳдидлардан ҳимоя қилиш, уларда мафкуравий иммунитетни шакллантириш механизми аниқ белгилаб берилиб, уни ҳаётга татбиқ этишга жиддий эътибор қаратиб келинмоқда. Хусусан, Президентнинг 2017 йил 30 июлдаги “Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш ва соҳа ривожини янги босқичга кўтариш тўғрисида”ги қарори ҳамда “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ва 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сон Фармонларида алоҳида аниқ мақсад ва вазифалар белгилаб берилган.

Мазкур ҳужжатлар мазмун-моҳияти, шунингдек жараёнлар таҳлилидан келиб чиқиб айтиш мумкинки, ёшлар маънавиятига қаратилган таҳдидларга қарши мафкуравий иммунитетни шакллантиришда давлат ва нодавлат ташкилотлари ўз фаолиятини қайта кўриб чиқиб, ёндашувни ўзгартириши лозим.

Ёшлар ишлари агентлиги раҳбари А.Саъдуллаев фикрича[6], ёшлар билан ишлашда мутлақо янги, илгари мавжуд бўлмаган механизмлар, метод ва услублардан фойдаланишга ҳаракат қилинмоқда. Ёшларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш, уларда ижодкорлик, креативлик қобилиятларини янада ривожлантириш мақсадида қатор янги лойиҳалар ишлаб чиқилмоқда. Хусусан, яқинда ҳаётга тадбиқ этилган “MODUL 5” лойиҳасида Ўзбекистонда

муваффақиятли, ўз ишининг устаси бўлган ҳамда ҳаёти мобайнида қатор ютуқларга эришган йигит-қизлар маҳорат маърузалари билан иштирок этиб, ёшлар билан ўз тажрибаларини бўлишади. Бундан кўзланган асосий мақсад – ёшларни руҳлантириш, янги мақсадлар сари илҳомлантириш. Бундан ташқари, ёшлар орасида катта қизиқиш уйғотган яна бир омадли лойиҳалардан бири “Чегарасиз” номи остида тайёрланаётган мотивацион видео роликлардир. Мазкур видео роликларда жисмоний имконияти чекланган, аммо ҳаётдан умиди катта бўлган, улкан мақсадларни кўзлаган, ҳатто юқори натижаларга эришиб келаётган ёшларнинг ҳаёт йўли ёритиб берилади. Бундан ташқари талабаларнинг шахсий ташаббуси билан “TEDxTSUL”, “The Chance” каби замонавий форматдаги лойиҳалар ташкил этилди, бу ёшларнинг муаммолари, таклиф ва тавсияларини билдиришлари учун платформа вазифасини бажармоқда.

Ислом цивилизацияси маркази директори Ш.Миновваров ёшларда маънавиятни юксалтириш, мафкуравий иммунитетни шакллантиришда диний ғоялардан самарали фойдаланишни илгари суриб, уни қуйидагича асослайди: “Исломнинг олтин даври ҳамда Темурийлар ренессанси давларида мусулмон ва жаҳон цивилизациясига бебаҳо илмий-маданий ва маърифий ҳисса қўшган Фарғоний, Бухорий, Хоразмий, Ибн Сино, Беруний, Мирзо Улуғбек каби буюк аждодларига эга ўзбек халқининг кундалик турмуши жараёнлари, жумладан, тарбия масалалари ислом дини билан боғлиқ бўлган. Тинчлик, ижод, илм-фан, ҳалол меҳнат, инсонийлик, бағрикенглик ва олийжанобликка ундовчи ислом дини XVII асрга қадар Ўрта Осиёда ижтимоий-иқтисодий барқарорлик ва тараққиётнинг маънавий асоси бўлиб келган. Ўзбек халқининг асрий анъаналари, жумладан, тарбия соҳасидаги анъаналари аждодларимизнинг табаррук дини билан боғлиқ”[7].

Ёшлар маънавиятига қаратилган таҳдидларга қарши мафкуравий иммунитетни шакллантириш масаласида вужудга келаётган муаммоларга ечимни ўтмишдан, буюк алломалар асарларидан қидириш керак. “Авесто” замонларидан бошлаб Шарқ ва Ғарб ижтимоий-фалсафий тафаккурида акс этган пурмаъно фикрлар, Сократ ва Платон, Аристотель ва Конфуций, Беруний ва Ибн Сино, Абу Ҳомид Ғаззолий ва Азизиддин Насафий, Жалолиддин Румий ва Аҳмад Яссавий, Баҳоуддин Нақшбанд ва Низомулмулк, Амир Темур ва Алишер Навоий каби мутафаккирларнинг асарларида илгари сурилган ғоялар ва таълимотлар мазмун-моҳиятан айна пайтдаги маънавий хавф-хатарлар, мафкуравий таҳдидлардан огоҳ этиши билан бирга, инсон тафаккурида ундан ҳимояланиш кўникмасини, бир сўз билан айтганда иммунитетни пайдо қилишда ўзига хос таъсири борлиги шубҳасиз, албатта[8]. Бугунги кунда ана шундай мутафаккирларнинг ғоя ва қарашларини чуқур ўрганиш ва уларнинг асарларидаги фикр ва қарашларини кенг тарғиб этиш имконини берувчи изланишлар ва тадқиқотларга эҳтиёж ортиб бораётгани асло бежиз эмас.

Маълумки, Абу Наср Форобийнинг “шаҳарлар таснифи” таълимотида маънавиятнинг тадрижияти тасвири берилган ҳамда маънавият муайян ҳаёт тарзини шакллантириши ҳақида хулоса чиқарилган. Аллома турли маънавиятларнинг қарор топишини турли “шаҳар” аҳолиси турмуши сифатида тасвирлаш усулини қўллаган. Аммо Форобий бир қарашда идеал саналмиш “фозил шаҳар”, яъни етук маънавиятнинг емирилиши ёки таназзули тадрижияти ҳам юзага келиши мумкинлиги ҳақида хулоса чиқаради. Айни шу жиҳатдан Форобийнинг илмий мероси биз учун муҳим. Маънавиятнинг икки асосий сифати бор: ё ўзингники бўлади, ё бировники. Бировнинг ўз маънавиятини тикиштириб, сенинг маънавиятига таҳдид солиши фақат битта мақсадни – сенинг маънавиятигга йўққа чиқаришни кўзлайди. Мутафаккир ҳар қандай жамият учун маънавият борасида иккита вазифа устувор бўлишини: биринчидан, ўз маънавиятини мудом такомиллаштириш, иккинчидан, уни ўзга маънавият тажовузидан асрай билишни таъкидлайди[9].

Хуллас, ёш авлодни маънавий таҳдидлардан асраш, мафкуравий иммунитетини шакллантириш учун қуйидагича эътибор керак:

Биринчидан, давлатнинг ёшларга оид сиёсатини амалга тадбиқ этишда сиёсий институтлар, жамоат ташкилотлари, сиёсий партиялар, диний ташкилотлар, маҳалла билан доимий ҳамкорликларни кучайтириш ва бу орқали ёшлар қизиқишлари, муаммоларини ўрганиб чиқиш;

Иккинчидан, ёшларнинг инновацион фаолиятини бойитиш, уларнинг хулқ-атвори, қизиқиши, қобилияти, билими, характерини ҳисобга олиб, ижодий фаоллигини ҳар томонлама ошириш, уларнинг мустақиллигини таъминлаш;

Учинчидан, ёшларни буюк алломалар қолдирган нодир асарларни ўқишга қизиқишини ошириш, уларда миллий ва умумбашарий қадриятларга содиқлик ҳиссини мустаҳкамлаш;

Тўртинчидан, ахборот алмашилиши, ёш авлодни ривожлантириш ва тарбиялаш учун ахборот муҳитини хатарсиз, қулай тарзда кенгайтириш. Оммавий ахборот воситалари, матбуот, интернет порталларидан ёшларни ижобий ва самарали фойдаланишга жалб этиш зарур ҳисобланади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг БМТ Бош ассамблеясининг 72-сессиясида сўзлаган нутқи // <http://uz24.uz/uz/politics/shavkatmirziyoyev-bmt-bosh-assambleyasining-sessiyasida-nutqi> -72-

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Шанхай ҳамкорлик ташкилотига аъзо давлатлар раҳбарлари кенгашининг кенгайтирилган таркибдаги мажлисидаги нутқи // Халқ сўзи, 2018. – 12 июнь, № 119 (7077).

3. www.harvard.edu; www.yale.edu; www.columbia.edu; iea-ras.ru; www.iaaw.hu-berlin.de; www.ehess.fr/fr; books.google.com; knigi.link/etnologiyaetnografiya; www.dissercat.com.

4. Пахрутдинов Ш, Жўраев Т. ва бошқ. Миллий манфаатлар ва бошқарувмасъулияти. Огоҳлик ва хушёрлик тамойиллари. – Т.: Ғ.Ғулом номидаги НМИУ, 2008. – 456 б.; Пахрутдинов Ш. Барқарор тараққиёт ва раҳбар масъулияти. –Т.: Akademiya, 2011. – 304 б.; Ўша муаллиф. “Таҳдидбардошлик” –ҳозирги замон жамиятининг муҳим шарти //Фуқаролик жамияти. -Тошкент, 2010. -№ 2.

5. Қурбонов Т. Ёшларнинг миллий ғурурини тарбиялашда маданий мероснинг ўрни ва роли. –Т.: ЎЗМУ, 2006; Эрматов Ш. Қишлоқ ёшларининг сиёсий жараёнлардаги иштироки: натижалар, муаммолар ва ечимлар. –Т.: ДЖҚА, 2008; Қурбонов Р. Ёшларда ҳарбий ватанпарварликни тарбиялашда миллий ғоянинг роли (ижтимоий-фалсафий таҳлил). –Т., ЎЗМУ, 2009; Рахимова Д. Ўзбекистондa талаба ёшларни ижтимоий ҳимоялаш масалалари (ижтимоий-фалсафий таҳлил). – Т.: ЎЗМУ, 2009; Тиллаева Г.Ҳ. Ижтимоий муҳит ва тарбия: муаммо ва ечимлар (ижтимоий-фалсафий таҳлил). Фалсафа фанлари номзоди... дис.автореф. /–Тошкент: 2009. – 25 б.

6. Саъдуллаев А. Янгиланаётган жамиятда ёшларнинг ижтимоий фаоллиги: муаммо ва ечимлар. Республика илмий-амалий конференцияси, 2019 йил 20 ноябрь. – Б. 3-4.

7. Миноваров Ш. Янгиланаётган жамиятда ёшларнинг ижтимоий фаоллиги: муаммо ва ечимлар. Республика илмий-амалий конференцияси, 2019 йил 20 ноябрь. – Б.8.

8. Авесто. Тарихий-адабий ёдгорлик. – Тошкент: Шарқ, 2001. – 358 б.; Платон. Давлат. – Т.: Янги аср авлоди, 2009; Аристотель. Политика //Соч. 4. – М., 1984; Конфуций. “Лун Юй” (“Беседы и суждения”) – М., 1992., Абу Райхон Беруний. Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар. Танланган асарлар. 1-жилд. – Тошкент: Фан, 1968. – 386 б.; Абу Али Ибн Сино. Тиб қонунлари. Уч жилдлик. – Тошкент: Абдулла Қодирий номидаги нашриёт. 1994.; Азизиддин Насафий. Зубдатул ҳақоик. Н.Комилов тарж.–Т., 1996. Фаридиддин Аттор. Илоҳийнома. –Тошкент: Ёзувчи, 1994; Низомулмулк. Сиёсатнома ёки Сияр-улмулк. – Т.: Адолат, 1997.; Жалолиддин Румий. Ичингдаги ичингдадир. – Тошкент: Ёзувчи, 1997. – 290 б; Темур тузуклари. – Тошкент: “Шарқ” нашриёти матбаа бирлашмаси, 1992. - 92 б.; Алишер Навоий. Ҳайратул аброр. –Тошкент: Ғафур Ғулом нашриёти. 1989. – 330 б.

9. Абу Наср Фараби. Социально-этические трактаты. –Алма-Ата: Наука, 1975. – Б.166.